

FORMULARZ KWERENDY INSTYTUCJI MUZEALNYCH

Projekt „*Muzea w polskiej kulturze pamięci (do 1918 r.): wczesne instytucje muzealne wobec muzeologii cyfrowej*”

finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w Ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki 2015.

INFORMACJE OGÓLNE:

Lokalizacja: Miejscowość/ Region / Kraj

Cieszyn, Księstwo Cieszyńskie, Galicja

Tytuł/pełna nazwa instytucji:

Muzeum i biblioteka Leopolda Jana Szersznika

Typ instytucji: muzeum publiczne, zbiory muzealne instytucji lub organizacji (biblioteka, towarzystwo naukowe), kolekcja prywatna

kolekcja prywatna

Opis instytucji/skrócony (wg wzoru: typ instytucji, charakter zbiorów):

Biblioteka i zbiory muzealne Leopolda Jana Szersznika w Cieszynie gromadzone były od 1777 r., w 1790 r. kolekcjoner udostępnił publiczności ogród gimnazjalny ze zbiorem starożytności, a w 1802 r. bibliotekę i muzeum. Podstawę zbioru stanowiła biblioteka, głównie rękopisy, kolekcja minerałów, monety, medale, oraz Gabinet historii naturalnej: zbiory przyrodnicze, muszle, próby farb i drzew, wypchane ptaki; broń; przyrządy do mierzenia: instrumenty geometryczne, astronomiczne i "fizyczne"; pieczętki, zegarki, obrazy. W 1914 r. przekazana miastu kolekcja została włączona do zbiorów muzeum miejskiego. Kolekcja Szersznika znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie i w Książnicy Cieszyńskiej.

Daty działalności / zakres czasowy:

ok. 1802 - 1814

Dostępność

Rodzaj pamięci

Obszar pamięci/ nośnik pamięci/ rodzaj zbiorów

--

DANE INSTYTUCJI :

	OBECNIE	DAWNIEJ
ADRES / SIEDZIBA DANE ADMINISTRACYJNE – województwo/powiat/gmin a/ulica/ nr działki, zmiany siedzib (daty); REGION HISTORYCZNY	Muzeum Śląska Cieszyńskiego ul. T. Regeera 6, 43-400 Cieszyn	budynek dawnego gimnazjum jezuickiego w Cieszynie (ob. Zespół Klasztorny Jezuitów w Cieszynie (obecnie Klasztor Braci Mniejszych Franciszkanów), ul. Leopolda Jana Szersznika 3-5
DANE KONTAKTOWE TELEFON / EMAIL/ WWW	tel. 33/851-29-33 e-mail: mc@muzeum-cieszyn.ox.pl	
GODZINY OTWARCIA	wtorek, czwartek, piątek, sobota, niedziela - wejście na ekspozycję o 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00 Środa - wejście na ekspozycję o 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00	
DYREKTORZY	mgr Marian Dembiniok	
ZARZĄDCA		
Budynek muzealny (przekształcenia/nowo wybudowany/zaadoptowan y)	dawny pałac Larischa	

INFORMACJE HISTORYCZNE:

Zmiany w nazwach:

Początkowo Szersznik określał zbiory jako "Naturalienkabinet" (lub "Naturaliensammlung"), "Kunstkabinet", później jako *Museum*.

Misja muzeum/ założenia kolekcjonerskie/ cele działalności

"Ceł umieszczenia zbiorów jest taki, aby młodzieży szkoły łańciskiej udzielano lekcji dla ułatwienia i uzmysłowienia nauk. Jednakże nie wszystkie dziedziny są jednakowo reprezentowane... bo wszystko to jeszcze powstaje - albowiem przed 5 laty nastąpił tego początek" (z listu Szersznika 13.IX.1807 r.)

Zakres terytorialny (zawarty w misji muzeum)

Założyciele/ właściciele: osoby lub instytucje (podstawowe dane biograficzne lub krótka charakterystyka)

Leopold Jan Szersznik, *Scherschnik; Šeršnik*

1747-03-03 1814-01-21 Cieszyn Cieszyn

ksiądz katolicki, jezuita, historyk, pedagog - prefekt gimnazjalny, sławista, bibliofil, jezuita, prefekt gimnazjum katolickiego, kasjer gminy cieszyńskiej i inspektor budownictwa miejskiego w Cieszynie, fundator biblioteki i pionier muzealnictwa.

Leopold Jan Szersznik kształcił się w Cieszynie, gdzie w 1757 r. podjął naukę w prowadzonym przez jezuitów gimnazjum. W 1762 r. rozpoczął studia filozoficzne na jezuickiej akademii w Ołomuńcu, dwa lata nowicjatu odbył w konwencie jezuickim w Brnie, następne dwa spędził w kolegium jezuickim w czeskiej Březnicy. Wyniósł stąd dobrą znajomość greki i łaciny. W 1768 r. został skierowany na dalsze studia nad językiem greckim i historią do akademickiego kolegium jezuickiego św. Klemensa na Małej Stranie w Pradze. Wiele uwagi poświęcał badaniom historycznym. W 1774 r. uzyskał święcenia kapłańskie. W międzyczasie pracował w bibliotece kolegium jezuickiego przy klasztorze św. Klemensa, zwanej Clementinum.

W 1775 r. Szersznik wrócił do Cieszyna, rok później został mianowany profesorem retoryki i poezji w V i VI klasie gimnazjum, a w 1786 r. tymczasowym prefektem cieszyńskiego gimnazjum katolickiego, pełnił też obowiązki gimnazjalnego katechety.

Szersznik był autorem wielu rękopisów i tekstów. Wybrane okazy ze swoich zbiorów opisał w artykule *Uralanden der Vorwelt im Herzogthume Teschen*, w którym opisał osiem przechowywanych w swoich muzealnych zbiorach znalezisk z okolic Cieszyna, z Ogrodzonej, Boguszowic, Ostrawicy i Ropicy, co stawia go wśród pionierów tego typu poszukiwań. Odbiciem tych terenowych eksploracji jest też rękopiśmienna praca Szersznika *Botanisch-mineralogische Spaziergänge um Teschen*, gdzie opisuje obserwacje z zakresu mineralogii i botaniki poczynione w trakcie wycieczek w pobliżu miasta. Szersznik przekazał swoją kolekcję wraz z budynkiem pod opiekę miasta.

Pracownicy: opiekunowie, dyrektorzy, kustosze, muzeolodzy (podstawowe dane biograficzne, ważniejsze osiągnięcia)

Karol Schwarz (1821–1862) - kustosz, profesor gimnazjum niemieckiego

Jan Wytrzens (1883–1935) - kustosz, profesor gimnazjum niemieckiego

Organizacje związane z muzeum oraz działające przy muzeum (krótka charakterystyka, najważniejsze postaci, historia, datowanie)

Kalendarium (historia instytucji)

Leopold Jan Szersznik zaczął gromadzić księgozbiór jeszcze w czasie pobytu w Pradze, natomiast zbiory muzealne po powrocie do Cieszyna, w czasie swojej pracy w gimnazjum katolickim. Po kasacji zakonu jezuitów w 1773 r. Szersznik przejął bibliotekę jezuicką w Cieszynie, zawierającą m.in. dzieła teologiczne, prawnicze, medyczne oraz wiele dokumentów rękopiśmiennych. Pierwsze okazy mineralogiczne Szersznik otrzymał w 1777r. od nadzorującego budowę drogi w okolicy Cieszyna Józefa Wussina, który zapoznał Szersznika z podstawami mineralogii i geologii oraz przekazał mu mały zbiór dzieł fachowych z tej dziedziny.

W 1790 r. Szersznik udostępnił mieszkańcom Cieszyna ogród gimnazjalny z licznymi regionalnymi starożytnościami, m.in. z ocalonymi ze starego cmentarza płytami nagrobnymi z inskrypcjami, ruinami szubienicy oraz piramidą wystawioną w miejscu odkrycia kilkudziesięciu pochówków. W 1794 r. Josefa H. A. Gallaš, lekarz i pisarz z morawskiej Hranicy przekazał Szersznikowi duży zespół skamielin morskich wykopanych we własnym ogrodzie wraz "z wieloma innymi wspaniałymi rudami, jako dar do wielce wspaniałego zbioru lub gabinetu rzeczy przyrodniczych w Cieszynie, który wielebny i niezmiernie uczony pan Leopold Szersznik, prefekt c.k. gimnazjum tego miasta zgromadził wielce uczciwie i pracowicie". Zbiory powiększane były także dzięki badaniom terenowym prowadzonym przez Szersznika w rejonie Cieszyna. W 1800 r. Szersznik wykupił budynek dawnego gimnazjum, przeprowadził jego remont, a w 1802 r. udostępnił bibliotekę i muzeum publiczności. Na elewacji budynku umieszczony został napis w języku greckim "lecznica duszy" (gr. ΨΥΧΗΣ ΙΑΤΡΕΙΟΝ).

Zbiory muzealne i biblioteczne zostały uporządkowane przez Szersznika, który zinwentaryzował i dla każdej półki z książkami sporządził osobny katalog, ażeby ułatwić zorientowanie się w zbiorach, które przeznaczył do publicznego użytku. Obok bogatej biblioteki na piętrze, znajdował się *Naturalienkabinet*, mieszczący kolekcję minerałów i przyrodniczą, *Kunstkabinet* ze zbiorem modeli. Wybrane okazy ze zbiorów zostały opisane przez Szersznika w artykule *Uralmden der Vorwelt im Herzogthume Teschen* (osiem przechowywanych w swoich muzealnych zbiorach znalezisk z okolic Cieszyna, z Ogrodzonej, Boguszowic, Ostrawicy i Ropicy).

Leopold Szersznik zmarł w 1814 roku, w testamencie pozostawił fundusz dla przyszłego kustosa, którym miał być, według jego ostatniej woli, duchowny, świecki lub zakonny. Dla niego przeznaczył też na mieszkanie część domu muzealnego. Kustoszami byli po śmierci Szersznika profesorowie gimnazjum niemieckiego. Spis kolekcji Szersznika wykonał w 1815 r. Albin Heinrich.

W 1914 r. Rada Miasta Cieszyna zdecydowała o połączeniu szersznikowskich zbiorów muzealnych ulokowanych w dawnym gimnazjum jezuickim przy kościele pw. Św. Krzyża z założonym w 1901 r. muzeum miejskim (Museum der Stadt Teschen), od 1905 r. usytuowanym przy Starym Targu. Po pierwszej wojnie światowej z chwilą przejęcia części miasta przez władze polskie, stanowisko kustosa Muzeum Miejskiego objął inż. Wiktor Karger. Muzeum mieszczące się w Pałacu Larischów obejmowało kolekcję Szersznika,

Muzeum Śląskie założone w 1901 r. przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Cieszynie, Muzeum Miejskie oraz liczne prywatne kolekcje. Uroczystego otwarcia Muzeum w nowej siedzibie dokonano 21 czerwca 1931 roku.

Zarówno księgozbiór jak i zbiory muzealne ks. Szersznika, łącznie z regałami na książki, zachowały się w większej części do chwili obecnej. W 1952 r. wydzielono ze zbiorów muzealnych wszystkie archiwalia i utworzono Oddział Wojewódzkiego Archiwum z siedzibą w Cieszynie. W 1960 r.z zabytkowego księgozbioru muzealnego utworzono Oddział Zabytkowy Biblioteki Śląskiej. Obecnie księgozbiór Szersznika znajduje się w Książnicy Cieszyńskiej, zbiory muzealne przechowywane są w Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie.

ZBIORY

Charakterystyka zbiorów (wraz z danymi ilościowymi)

Biblioteka: ok. 12 tys. pozycji, w tym wiele inkunabułów, sztychów i map. Egzemplarze pochodziły m.in. ze zbiorów rodzinnych, z biblioteki jezuickiej, z aukcji

1930: 9150 dzieł w 18 tys. tomach, w tym 208 inkunabułów, 228 rękopisów i 2 autografy, 300 sztychów, 166 map, 1 globus, 54 zeszytów nut i 10 czasopism dawniejszych

Zbiory muzealne

1777: okazy mineralogiczne (Józef Wussin)

1794: zespół skamielin morskich i rud mineralnych (dar Josefa H. A. Gallaša)

1798: mamuci kieł z Boguszowic koło Cieszyna (pozyskany w czasie badań terenowych Szersznika i uczniów gimnazjum)

po 1802: zespół modeli maszyn Józefa Bożka z Bierów, późniejszego konstruktora i wynalazcy oraz innego wynalazcy ze Śląska Cieszyńskiego Franciszka Bezecnego z Noszowic; model organów z papierowymi piszczałkami "o przyjemnym tonie" autorstwa ks. Jana Brzuski, proboszcza w Istebnej, fizyka-amatora

1809: kolekcja minerałów (dr Albin Heinrich)

1811: kolekcja miedziorytów (zakup)

1815: (wg spisu Albina Heinricha, 28.VIII.1815): 9 752 eksponaty, m.in. monety, medale, minerały, muszle, próby farb i drzew, wypchane ptaki, broń, przyrządy do mierzenia, pieczętki, zegarki, obrazy

Zbiór naturalistów

6562 eksponaty, w tym 4619 minerałów: minerały pogrupowane w następujących klasach: 1) kruszce - 207 sztuk, 2) ziemie - 96 szt., 3) sole - 52 szt., 4) kamienie - 44 szt., 5) marmury - 9 szt., 6) rogowce - 3 szt., dublety - 14 szt., poza tym 1279 skorupiaków i muszli, 108 próbek drzew i żywic, 402 wypchane ptaki i zwierzęta oraz 155 innych przedmiotów (jaja, kości itp.)

Zbiór numizmatyczny obejmował 1.905 eksponatów, zbiór sztuki i rzemiosła artystycznego (określony jako "osobliwości") 195 eksponatów, zaś kolekcja maszyn, modeli oraz przyrządów naukowych liczyła 90 przedmiotów

Zabytki archeologiczne: monety rzymskie oraz gliniane naczynia kultury łużyckiej (1800-1750 lat p.n.e). reprezentowane głównie przez urny popielnicowe z prochami zmarłych, a także malowane naczynia antycznej Grecji i Rzymu.

1930: 1153 sztuk monet, 803 medali, 9000 minerałów, 400 sztuk wypchanych ptaków i inne

W kolekcji znajdowały się okazy gromadzone w czasie badań terenowych, nabytki i dary. Do ciekawszych okazów należały: Szersznik w 1798 r. w czasie , które prowadził wraz z uczniami gimnazjum, w okolicach miasta.

Obiekty szczególne (o szczególnym znaczeniu symbolicznym, ważne dla nauki lub sztuki, komentowane, słynne)

Strategia pozyskiwania zbiorów

darowizny i zakupy, ekspedycje badawcze prowadzone na terenie Cieszyna i okolic

Darczyńcy/Fundatorzy/Sprzedawcy (imiona i nazwiska, charakterystyka przekazanych darów/sprzedanych eksponatów; data)

Józef Wussin (okazy mineralogiczne, zbiór dzieł fachowych z mineralogii)

Josef H. A. Gallaš (duży zespół skamielin morskich wykopanych we własnym ogrodzie)

Albin Heinrich (znacząca kolekcja minerałów)

Józef Božek z Bierów (modele maszyn)

Franciszek Bezecky z Noszowic (modele maszyn)

ks. Jan Brzuska (model organów z papierowymi piszczalnikami)

Ekspedycje naukowe organizowane przez muzeum

W 1798 r. Szersznik prowadził badania terenowe z uczniami gimnazjum, w okolicach Cieszyna, Ogrodzonej, Boguszowic, Ostrawicy i Ropicy.

Transfery zbiorów: data, okoliczności, zakres, ostateczna lokalizacja

WYSTAWY I DZIAŁALNOŚĆ POPULARYZATORSKA:

Wystawy stałe

po 1802: Obok bogatej biblioteki na piętrze, znajdował się *Naturalienkabinet*, mieszczący kolekcję minerałów i przyrodniczą, *Kunstkabinet* ze zbiorem modeli, wśród których znajdowało się "Kilka dowodów zręczności tych dwóch mechaników w postaci modeli maszyn zostało postawionych" (Szersznik).

"Przy bibliotece mieści się Gabinet historii naturalnej. W 6-ciu olchowych szafach z mosiężnymi okuciami, z których każda zawiera 24 dość dobre obszerne szuflady, znajdują się pozakrajowe [tzn. spoza Śląska Cieszyńskiego] skamieliny i różne gatunki skał, uporządkowane według wydanego przez Dr. Reussa podręcznika mineralogicznego. Krajowe znajdują się w innej szafie o 18-tu szufladach, również odpowiednio podzielone. Zwierzęce bogactwo ukazuje tamże około 100 wypchanych ptaków i płazów systematycznie sklasyfikowanych. Istnieje także mały zasób czworonożnych zwierząt. W najbliższym czasie nadejdą trafiające się w tutejszych wodach wypchane ryby. Do nie gorzej systematycznie uporządkowanych zbiorów należą: 1) naturalne muszle (mięczaki), 2) skamieniałe i zwapniałe muszle, 3) morskie pajęczaki, 4) raki, 5) chrząszcze, 6) motyle, 7) ptasie jaja i gniazda. Zbiór roślin uporządkowany według Linneusza zaszufładowany jest wraz z roślinami krajowymi: 1) liczne rosnące poza krajem żywiczne gatunki drzew, 2) liczne krajowe kory, 3) liczący 100 gatunków zbiór nasion. Obok znajduje się częściowo w szklanych, częściowo w cynowych puszkach przechowywany dział różnych gatunków żywic, barwników i innych aptekarskich środków.

Na parterze, w położonym pod biblioteką pokoju przechowywane będą przedmioty sztuki, jak częściowo przez wyżej wymienionych młodych mechaników, częściowo zaś przez innych kunsztmistrzów sporządzone modele maszyn, 2) geometryczne, astronomiczne i fizyczne przyrządy, 3) *Orbis Pictus* Komeńskiego w drewnianych figurach wyobrażony, 4) zbiór uzbrojenia i strzelb, 5) różne starożytności i osobliwości, 6) mały zbiór rzymskich i innych monet lub ich odlewów". Opis sporządzony przez Szersznika, za: M. Makowski, *Zbiory muzealne Leopolda Jana Szersznika*.

Makowski odtwarza układ ekspozycji na podstawie zdjęć z lat 30.XX w.: "W pomieszczeniu na I piętrze przeznaczonym na zbiory muzealne stały szafki z 8-ma rzędami szufladek oznaczonych numerami. Na nich spoczywały gabloty o ukośnych szybach, zaś nad nimi wznosiły się aż po sufit przeszklone witryny - szafy przeznaczone na wypchane zwierzęta. Także pokój przeznaczony na czytelnię spełniał częściowo funkcję muzealną. Wzdłuż jego ścian stały komody - witryny z rozsuwanymi drzwiami w dolnej części, w górnej przeszklone, na wypchane zwierzęta i zbiory entomologiczne".

Wystawy czasowe

Katalogi zbiorów i wystaw oraz przewodniki

[Katalog zbiorów mineralogicznych muzeum Leopolda Jana Szersznika według gablot](#)

Inne publikacje (wydawane przez instytucję)

Urlanden der Vorwelt im Herzogthume Teschen

Współpraca instytucjonalna (muzea, uczelnie, towarzystwa, administracja itd.)

ośrodki naukowe w Pradze

Zasięg działalności (informacje o miejscu pochodzenia zwiedzających, komentatorów, autorów relacji itd.)

Zwiedzający (charakterystyka statystyczna, ważniejsze osobistości)

uczniowie gimnazjum w Cieszynie

ŹRÓDŁA:

Bibliografia

F. Popiołek, *Zbiory cieszyńskie*, Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku 1930, R. 2, s. 220-222.

L. Brożek, *Z dziejów muzealnictwa w Cieszynie*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia, z. 1, Bytom 1963, s. 17-18.

B. Bieńkowska, *Leopold Jan Szersznik – fundator biblioteki publicznej w Cieszynie*, [w:] H. Łaskarzewska, A. Baďurová (red.), *Ks. Leopold Jan Szersznik znany i nieznany*. Materiały z konferencji naukowej Cieszyn, 6–7 listopada 1997, Cieszyn 1998, s. 138–149.

M. Makowski, *Zbiory muzealne Leopolda Jana Szersznika*, [w:] *190 lat założenia muzeum i biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802–1992*. Red. J. Spyra, Cieszyn 1993.

J. Spyra R., *Życie i działalność ks. Leopolda Jana Szersznika (1747-1814)*, [w:] *190 lat założenia muzeum i biblioteki Leopolda Jana Szersznika 1802-1992*, red. J. Spyra, Cieszyn 1993, s. 13-36.

J. Spyra, *Ksiądz Leopold Jan Szersznik – życie i działalność*, [w:] *Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim. Studium ekumeniczne*, red. J. Budniak, K. Mozor, Kraków 2005, s. 165-177.

G. Studnicki, *Prywatne i społeczne muzea na Śląsku Cieszyńskim w kontekście tożsamości regionalnej*, [w:] *Zbiór Wiadomości do Antropologii Muzealnej*, Nr 5/2018, s. 157–176

M. Makowski, *Dorobek Leopolda Szersznika w dziedzinie nauk przyrodniczych*, [w:] *Ks. Leopold Jan Szersznik znany i nieznany*, Materiały z konferencji naukowej, Cieszyn, 6-7 listopada 1997 red. H. Łaskarzewska i A. Baďurová, Cieszyn 1998.

<http://www.katalog.muzeumcieszyn.pl/>

Archiwa / zespoły archiwalne / źródła / inwentarze / księgi gości

Zasoby ikonograficzne (opis, lokalizacja)

Ciekawe cytaty

UWAGI:

OPRACOWANIE:

Autor opracowania:

Małgorzata Wawrzak

Data sporządzenia karty:

Wyjazdy studyjne w celu wykonania karty, daty:

METADANE* (wypełnia redaktor/moderator portalu)

TYTUŁ (Miejscowość-nazwa instytucji)	
LOKALIZACJA GPS	
KLASYFIKACJE	
DATA UTWORZENIA	
AUTOR WPISU/REDAKTOR/KOREKTOR	
RELACJE	
TAGI	
SYGNATURA	
PRAWA / LICENCJE	